

Je obtížné zjistit, jak velký objem analytické a operativní rozvědné činnosti vláda Spojených států amerických deleguje na soukromé firmy. Nejsmělejší odhady hovoří přibližně o čtyřiceti procentech. I kdyby to byla jen polovina zmíněného údaje, jedná se bezpochyby o skutečnost, kterou nemůžeme, chceme-li porozumět procesu tvorby americké zahraniční politiky, jednoduše opominout. I proto je užitečné vědět, jak vlastně uvažují představitelé jednotlivých organizací, které poskytují své služby nejen soukromým osobám, ale i orgánům státní správy. Recenzovaná kniha nabízí čtenáři příležitost blíže se seznámit s názory George Friedmana, zakladatele Stratfor (Strategic Forecasting, Inc.), jedné z nejvýznamnějších analytických společností v USA. Cílem práce je poskytnout cosi jako stručný návod k tomu, aby si Spojené státy zajistily i během nadcházejícího desetiletí kontrolu nad světovým děním.

Kniha je přehledně rozdělena do čtrnácti kapitol. Na počátku představuje aktuální ekonomickou a geopolitickou situaci ve světě, z níž pramení výzvy, se kterými se Spojené státy, pokud nechtějí ztratit postavení globální velmoci, musejí vyrovnat. Následuje rozbor situace v jednotlivých oblastech, kde mají USA své zájmy. Ty postupně identifikuje a na základě toho podává doporučení jak nejlépe postupovat k jejich naplnění. V závěrečné kapitole pak autor nabízí predikci technologického, ekonomického, a demografického vývoje Spojených států pro nadcházející desetiletí.

Pokud bychom se měli pokusit obsah knihy vystihnout jedinou větou, patrně by v ní zaznělo jméno Nicolló Machiavelli, jehož myšlenky Friedman ve svých úvahách o budoucnosti Spojených států pravidelně cituje. Zjednodušeně řečeno předkládá svůj pohled na svět optikou nijak nepřikrášleného realismu, v jehož rámci není kategorickým imperativem například boj za svobodu a demokracii, ale udržení a maximalizace moci. Spojené státy americké jsou v očích Friedmana světovou velmocí, která vznikla nezamýšleně (*unintended empire*), a nikoli v důsledku cílevědomých snah (s. 21–28). To ovšem neznamená, že by bylo pro ně výhodné toto postavení opustit a navrátit se k doktríně izolacionismu. Spojené státy mají v současnosti jednoduše příliš mnoho zájmů, k jejichž udržení je třeba kontrolovat území mimo Severní Ameriku. V první řadě jsou to bezpečné a otevřené obchodní trasy, pro jejichž správu je nutné silné loďstvo schopné operovat v Atlantském i Tichém oceánu. Zachování USA jakožto světové velmoci je tedy v zájmu americké společnosti, a povinností prezidenta je utvářet politiku s ohledem na tuto skutečnost (s. 28).

První muž USA by tak, podle Friedmana, měl mít některé klíčové vlastnosti. Patří mezi ně primárně schopnost porozumět mechanismům moci, dívat se na svět bez sentimentu a v neposlední řadě také umění vzbudit ve veřejnosti dojem, že má veškeré potenciální hrozby pod kontrolou (s. 37–45). Ačkoli měly Spojené státy v historii mnoho schopných vůdců, kteří se během svojí vlády dokázali vyrovnat s řadou náročných úkolů a krizí, které jim správa země přinesla, George W. Bushe i Barracka Obamu podrobuje Friedman v tomto ohledu kritice. V zahraniční politice se totiž dopustili závažných pochybení a nevyvarovali

se nesystémových „dobrodružství“, která v důsledku podkopala moc USA ve světě a zbytečně zatížila státní rozpočet (s. 13). V nadcházejícím desetiletí by tedy Spojené státy, doporučuje autor, měly přistoupit k snížení počtu intervenčních akcí ve světě a návratu k méně nákladné politice „rozděl a panuj“.

Aby se dalo tuto strategii odpovídajícím způsobem aplikovat, je třeba nejprve identifikovat klíčové aktéry v jednotlivých regionech světa a jejich cíle a začít vyvažovat jejich sílu tak, aby se pokud možno vzájemně vyrušila. Friedman v této souvislosti předkládá výčet nejdůležitějších regionálních soupeřů, jejichž vzájemné vyvažování se má stát prioritním zahraničněpolitickým cílem amerického prezidenta. Jako první autor hovoří o Blízkém východě, kde se americké ozbrojené síly angažují nejaktivněji. Zde jsou klíčové především tři osy: arabsko-izraelská, indicko-pákistánská a irácko-iránská.

Friedman tak pokládá za výhodné pro Spojené státy v první řadě postupně ochlazovat vztahy s Izraelem. Poukazuje na fakt, že těsné spojenectví s židovským státem vzniklo až v průběhu studené války, a i to ze zcela konkrétního zistného důvodu, a tím byla touha kompenzovat silící vliv Sovětského svazu v zemích okolo Středozemního moře. Jako jeden z kladů pevného pouta USA a Izraele zdůrazňuje možnost těsné kooperace rozvědek obou zemí. To však podle autora dostatečně neospravedlňuje přetrvávající vysokou finanční podporu izraelské vládě ze strany USA. Ta by měla z dlouhodobého hlediska klesnout až na nulu. Největším nebezpečím pro Izrael údajně není samotný terorismus, nýbrž hrozba vměšování třetích zemí v důsledku ozbrojených reakcí izraelské armády na útoky ze strany Palestinců (s. 98). Co se týče samotného arabsko-izraelského konfliktu, americký prezident by se jej, jak radí Friedman, neměl snažit vyřešit, ale spíše jej v očích americké veřejnosti postupně marginalizovat, jakkoli přitom narazí na silný odpor židovské a konzervativně křesťanské lobby (s. 99).

Ve vztahu k Íránu doporučuje Friedman nastoupit pozvolné détente. To Spojeným státům otevře přístup k ropnému bohatství této země, jakož i další odbytiště průmyslových výrobků. Kromě toho vstřícné kroky vůči Teheránu by také mohly posloužit jako varování směrem k Izraeli a Saúdské Arábii ve smyslu, že žádná aliance ani nepřátelství nemusí trvat věčně. Vzhledem k stávajícímu mediálnímu obrazu Íránu lze sice očekávat, že revize vztahů bude obtížně vysvětlitelná pro americkou veřejnost, sbližování s nedemokratickými režimy však bylo podle autora pevnou součástí americké zahraniční politiky již v minulosti; jako příklad uvádí spolupráci Roosevelta se Stalinem nebo Nixona s Mao Ce-tungem.

Zásadním problémem Blízkého východu, tvrdí dále Friedman, je slabost Iráku, který do spojenecké invaze v roce 2003 sloužil jako přirozená protiváha Íránu (s. 107). Na jeho stabilitě a rozvoji by ale mohla být zainteresována i Saúdská Arábie, která je sama o sobě příliš slabá, než aby dokázala čelit většinově šíitskému rivalovi. Důležitou roli v oblasti hraje také Turecko. Podle Friedmana by tak měl americký prezident usilovat o to, aby tento stát zaujímal ve vztahu k ostatním blízkovýchodním hráčům spíše konkurenční postoj, než aby mezi nimi došlo k rozdělení sfér vlivu. Do budoucna přitom ambice Istanbulu pravděpodobně dále vzrostou, úměrně navyšování jeho průmyslového potenciálu, geografické poloze a také rozvoji válečného námořnictva.

Afgánistán a Pákistán je třeba podle Friedmanova soudu brát jako jednu celistvou entitu (s. 104). Pro stabilitu jižní Asie a Blízkého východu je přitom zásadní udržovat vzájemnou rovnováhu tohoto celku na jedné straně a Indie na straně druhé. To je podmíněno především ukončením konfliktu v Afgánistánu a také stabilním ekonomickým rozvojem Pákistánu. Potenciální hrozbou pro USA by mohl být příliš rychlý rozvoj indického námořnictva, narušující stávající poměr sil v Indickém oceánu, který je důležitý pro mezinárodní obchod. Proto je žádoucí ovlivňovat armádní velení Indie ve prospěch investic spíše do vzdušných a pozemních sil (s. 185).

S Blízkým východem souvisí i problematika terorismu, již autor pojednává v samostatné kapitole. Boj proti terorismu, říká Friedman, nemá být povýšen na primární cíl ani zahraniční ani domácí politiky Spojených států. Terorismus totiž nepředstavuje pro stát existenciální hrozbu; navíc se jedná pouze o určitý specifický způsob vedení války, a jako takový nemůže být nikdy zcela vymýcen (s. 74–79). Namísto toho má tak americký prezident usilovat spíše o to eliminovat konkrétní hnutí, která terorismus využívají k získávání publicity a nových stoupenců. Zároveň ale musí projevít jednu z výše uvedených vlastností ideálního státníka: vzbudit dojem, že hrozbu svými opatřeními dostatečným způsobem kontroluje, ačkoli to nikdy nemůže být úplná pravda (s. 76).

Z kapitoly věnované Evropě je patrna mírná skepse ohledně dalšího osudu integračních snah. Společná měna užívaná ve státech s rozdílným stupněm hospodářské vyspělosti bude generovat trvalé spory mezi bohatšími a chudšími členskými státy. Spojené státy by tak, doporučuje Friedman, v první řadě měly samy pro sebe definovat, co vlastně od Evropy chtějí. Tento požadavek byl po konci studené války považován dlouho za zbytečný; převládalo přesvědčení ohledně souladu zájmů Washingtonu a klíčových evropských mocností. Nutnost revidovat tento postoj přinesly obzvlášť nesouhlasné reakce západních zemí na invazi do Iráku v roce 2003. Klíčové pro USA do budoucna v evropském směru bude udržovat pevný spojenecký svazek s Velkou Británií. Dalším cílem by pak měla být snaha přiměřeným způsobem rozdělovat francouzsko-německý blok (s. 156–59), což zajistí fragmentaci Evropské unie a z toho plynoucí omezení její potenciální (zejména vojenské) moci, která by jednoho dne mohla ohrozit americké zájmy jinde ve světě.

Co se Ruska týče, argumentuje Friedman, by se měly mít Spojené státy na pozoru. Sama o sobě země příliš velký potenciál nemá – ruská ekonomika je poměrně nesofistikovaná, závislá na konjunktuře cen energetických surovin na světových trzích, prolezlá korupcí a ani demografický vývoj není příznivý. Potenciální spolupráce Bruselu nebo Berlína s Moskvou by ale vytvořila silný tandem, v jehož možnostech by bylo výrazným způsobem promlouvat do mezinárodního dění, a tím pádem i negativně ovlivňovat aktuální dominantní pozici Spojených států ve světě (s. 126–30). Americký prezident by měl proto vyčlenit dostatečné zdroje k tomu, aby podobné spojení nikdy nevzniklo. Součástí taktiky by mělo být i trvalé sblížování USA s Polskem, které je kost v krku pro Rusko i Německo (s. 132).

Ve vztahu k jihovýchodní Asii Friedman uznává, že Spojené státy již nedokáží kontrolovat dynamické procesy, které se v regionu odehrávají. Mírné korigování však v jejich silách nepochybně je. Primárně by mělo spočívat ve vyvažování vlivu Japonska a Číny. Státy

regionu však musejí navazovat intenzivní kontakty mezi sebou navzájem a Spojené státy by se neměly snažit do toho vstupovat. Země vycházejícího slunce je silně závislá na mezinárodním obchodu a importu energetických surovin. V tomto ohledu má tedy s USA společný cíl v podobě zajištění bezpečných námořních obchodních tras (s. 168). V zájmu USA však již podle Friedmana není, aby došlo k výrazné disproporčnímu posilování japonského loďstva, protože by to mohlo nebezpečně zvednout sebevědomí Tokia ve vztahu k Pekingu. Z toho důvodu by neměl Washington omezovat import čínského zboží; naopak by měl Číně umožnit i nadále udržovat setrvalý růst HDP, jehož důsledkem bude odpovídající navyšování rozpočtu čínské armády. Číny se totiž, tvrdí Friedman, v nejbližším desetiletí není třeba obávat; nedisponuje takzvanou *deep power*, kterou definuje v úvodu knihy jako kombinaci robustní ekonomické základny a vojenské síly (s. 17). Peking je rukojmím vlastního ekonomického růstu, který v následujících letech bude zpomalovat. To povede k nespokojenosti v předlužených regionech a k oslabování centrální moci. Komunistická strana tak bude zaneprázdněna vnitřními problémy; v důsledku toho její zahraniční politika nebude pro USA představovat reálnou hrozbu. (s. 168–78, 186) Ve vztahu ke stabilitě jihovýchodní Asie vyzdvihuje Friedman dále význam spolenectví s Jižní Koreou, Austrálií a Singapurem.

Autorův postoj k Africe nejlépe vystihuje podtitul kapitoly, která se tímto kontinentem zabývá – *A place to leave alone* (s. 207–13). Rozdrobenost černého kontinentu má za následek absenci regionálních mocností, které by s podporou USA dokázaly pacifikovat své okolí. To na jednu stranu vede k permanentním krizím, na straně druhé díky tomu není nutno mít obavy, že by zde v blízké budoucnosti vyrostl aktér, jehož síla by mohla představovat pro Spojené státy problém. Afriku je však nutno, upozorňuje Friedman, dále sledovat, stejně jako je nutno do ní investovat v podobě rozvojové pomoci. I když je podle autora reálný efekt rozvojové pomoci velmi nízký, pomáhá v důsledku vylepšovat obraz USA v očích evropských států, které by díky tomu mohly být ochotnější k vojenské spolupráci během některé z budoucích zahraničních intervencí (s. 213).

Z oblasti Jižní Ameriky, tvrdí Friedman, pro Spojené státy v nejbližší budoucnosti žádné vážnější ohrožení zájmů hrozit nebude. Poukazuje v této souvislosti především na ekonomické a sociální problémy jednotlivých jihoamerických zemí. Jeho doporučení se tak týkají hlavně vyvažování síly Argentiny a Brazílie, v současnosti dvou nejsilnějších hráčů na kontinentě (s. 195). Příliš rychlý a disproporční rozvoj námořnictva druhé jmenované by totiž v budoucnu mohl ohrozit vojenskou rovnováhu v jižním Atlantiku. V souvislosti s možnými hrozbami zmiňuje dále zejména Kubu. Tu by mohl využít některý z ideologických nepřátel Washingtonu jako svou základnu, odkud by mohl být ohrožen důležitý přístav New Orleans. Originálně autor přistupuje k problematice pašování drog do USA přes mexické hranice. Zdůrazňuje pozitivní vliv, který takto vydělané finance mají na mexickou ekonomiku, v jejímž rámci se legalizují (s. 198–200). Nezmiňuje se již ale, nakolik je stabilizace oblastí, kde působí drogové kartely, nákladná.

S nadsázkou můžeme říci, že užitečnost knihy stoupá přímo úměrně reálné moci jejího čtenáře. Nejpozorněji by ji měla číst drobná hrstka jednotlivců, v jejichž silách je ovlivňovat chod Spojených států z nejvyšších pozic ve státní správě. Zajímavá je ale nepochybně i pro

širší čtenářskou obec; doporučit ji lze prakticky každému, kdo se zajímá o mezinárodní vztahy. Studenti politologie a příbuzných oborů budou pravděpodobně rozsáhlé exkurzy do historie jednotlivých regionů přeskakovat, to však nečiní čas strávený nad publikací zbytečným.

Nedostatek Friedmanova přístupu je, že autor nečiní rozdíl mezi zachováním postavení Spojených států jako světové velmoci a zároveň svobodného a skutečně demokratického zřízení. Udržení dominantní role v mezinárodní politice je podle Friedmana klíčový zájem, kterému by měly Spojené státy podřídít veškeré prostředky. Zvláště ve světle plíživé ztráty soukromí, jak to dokumentuje například masové odposlouchávání elektronické komunikace běžných občanů, by však bylo zajímavé zkoumat i otázku, zdali Spojeným státům v rámci boje o velmocenské postavení nehrozí úpadek demokratického zřízení a svobody jednotlivce na domácí půdě.

Druhý problém spočívá v často přílišné simplifikaci rozebíraného problému. Autor například vylučuje vojenské soupeření Indie a Číny, zemí, které spolu ve 20. století svedly několik pohraničních bitev, a svoji prognózu zdůvodňuje především fyzickou neprostupností Himálaje (s. 162). Vzhledem k množství balistických raket, moderních bombardérů a bitevních lodí, kterými oba státy disponují, to ale přece není stoprocentní záruka míru, ani vysvětlení, proč spolu tyto země momentálně nebojují. Podobně zveličuje i význam Karpat pro bezpečnost zemí střední Evropy (s. 135). V celé knize kromě toho ani jednou nezmiňuje bezpečnostní rizika moderního typu. Zcela tak opomíjí například vysoce aktuální hrozbu kybernetických útoků ze strany teroristických uskupení nebo států. Zapomíná také třeba na bezpečnostní rizika související s průmyslovou špionáží.

Ocenit lze naopak svěží přístup k Číně. Ta zde není, na rozdíl od jiných západních publikací zabývajících se geopolitikou a mezinárodními vztahy, tolik demonizována. Pasáže zdůrazňující nutnost soustředit se na to, aby v následující dekádě nedošlo k sblížování Evropské unie a Ruské federace, navíc jistě potěší nejednoho Evropana, který se ve stínu dynamiky Říše středu postupně smiřuje s tím, že se váha Starého kontinentu v mezinárodní politice dlouhodobě snižuje. Nutno podotknout, že v souvislosti s aktuálním děním na Ukrajině pravděpodobnost spojení EU a Ruska proti USA dramaticky poklesla. Bílý dům je tedy z hlediska Friedmanových tezí aktérem, kterému v následujícím desetiletí ukrajinská krize napomůže udržet loajalitu Evropy a s tím i postavení světové velmoci.

Martin Pejřimovský

Sebastien Peyrouse, **Turkmenistan: Strategies of Power, Dilemmas of Development**. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2012, 248 s. ISBN 978-0-7656-3203-6

Turkmenistán, jeho moderní dějiny, politický, hospodářský, společenský a kulturní vývoj, stejně jako jeho vnější vztahy, fungování v regionálním i globálním kontextu, zůstává doposud velkou neznámou. Nejjižněji položená republika Střední Asie, vyhlásivši

svou nezávislost teprve nedávno, v důsledku zhroucení Sovětského svazu, leží nadále spíše na okraji pozornosti západní akademické obce i širší veřejnosti. Ti zasvěcenější si vybaví turkmenské koberce, melouny, či „nebeské hřebce“ achalteckého plemene. Do obecného povědomí se Turkmenistán zapsal ponejvíce megalomanskými výstřelky osoby prvního a doživotního prezidenta, Saparmurata Nijazova, známého spíše pod jménem Turkmenbaši Veliký; s dědictvím jeho vládnutí se ostatně potýká země dodnes. Toto periferní vnímání je pochopitelně poněkud nezasloužené. Proč tomu tak je, jaký vývoj Turkmenistán od vzniku státu v roce 1991 prodělal, jaké jsou jeho hlavní problémy, klíčové determinanty, jeho zdroje, přibližuje práce francouzského orientalisty Sebastiena Peyrouse *Turkmenistan: Strategies of Power, Dilemmas of Development*.

Sebastien Peyrouse patří k předním expertům specializujícím se na oblast postsovětské Střední Asie. Působí jako profesor při Elliot School of International Affairs University George Washingtona ve Washingtonu, DC. Spolupracoval rovněž s některými dalšími významnými výzkumnými institucemi, naposledy včetně Central Asia-Caucasus Institute při Johns-Hopkinsově universitě ve Washingtonu; v jeho rámci byla napsána i tato kniha. Ve své výzkumné činnosti se zaměřuje na problematiku islámu a geopolitiku Střední Asie. Je autorem, editorem a koeditorem řady odborných prací, včetně desítky knih, vzešlých převážně ze spolupráce s jeho manželkou, slavistkou Marlene Laruelle.¹ Recenzovaná práce k Turkmenistánu je autorovou první samostatnou plnohodnotnou monografií určenou primárně pro americký trh.

Co se uspořádání textu týče, je recenzovaná publikace členěna do tří velkých zastřešujících bloků, z toho každý je dále dělen do celkem deseti tematicky vymezených, vnitřně dále přehledně strukturovaných kapitol. Zatímco první část poskytuje nezbytné kontextuální zasazení zkoumané látky, samotné jádro práce – analýzu vývoje po roce 1991 – tvoří druhá a třetí část knihy.

Po stručném úvodu otevírá vlastní výklad část nazvaná Old Territory, Multiple Influences, New Nation. V ní autor podává ucelený přehled fyzické a humánní geografie Turkmenistánu, doplněný o hutný nástin historie jeho osídlení, od časů antiky, přes islamizaci Střední Asie a příchod Oghuzů, Čingischánovy výboje, až po organizaci turkmenských kmenových svazů na prahu pozdního novověku. Samostatně je pojednána éra ruské, potažmo sovětské koloniální nadvlády mezi lety 1881 a 1991. Právě během tohoto období získal Turkmenistán, nehledě na převládající postsovětský narativ, atributy vlastní státnosti jako republikové (státní) hranice, moderní státní instituce, průmyslovou základnu, všeobecnou gramotnost a, jak dokumentují autorovy exkursy do takových sfér společenského života, jako jsou formování a kodifikace literárního jazyka, v neposlední řadě také svébytnou národní identitu, vytvářející předpoklady pro možné osamostatnění a budování nezávislého státu po roce 1991.

¹ Z těch nejcitovanějších viz např. Marlene Laruelle and Sebastien Peyrouse, *China as a Neighbor: Central Asian Perspectives and Strategies* (Washington, DC: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, 2009).

Druhá část knihy, *Post-Soviet Technologies of Power*, nás již přesouvá do postsovětského období a, jak napovídá její název, zkoumá převládající mocenské technologie uplatňované republikovými elitami po vyhlášení nezávislosti Turkmenistánu v roce 1991. Zde nejprve podrobně sleduje proces ustavování vertikály osobní moci prezidenta Nijazova, někdejšího prvního tajemníka republikové komunistické strany. Soustřeďuje se přitom na mechanismy fungování vládnoucího režimu a jeho nejvýznamnější rysy, s ohledem na jeho autokratickou povahu pochopitelně především represivní aparát. Poté přechází již k vykreslení náboženské situace v zemi, jakož i osobitostí kulturního dění, jež byly za Turkmenbašihovy vlády v nemenší míře prostoupeny pervasivním kultem osobnosti. Tematický blok uzavírá studie politického vývoje Turkmenistánu po Nijazovově smrti na sklonku roku 2006 za vlády Kurbankuli Berdymuchammedova, s důrazem na chod institucionálních přeměn.

Poslední, třetí část knihy, *Development Challenges and Strategies*, vymezuje nejdůležitější problémové oblasti a body, jež zůstávají obvykle pod povrchem zájmu, nicméně jejichž vývoj může na desetiletí dopředu ovlivnit další směřování země. Největší prostor v této souvislosti zaujímá analýza sociálně ekonomických poměrů v zemi. Výběr studovaných témat – mezi jinými demografické tlaky, degradace sektoru veřejných služeb, nerovnoměrná distribuce statků, potravinová bezpečnost, řízení vodních zdrojů – pokrývá celou šíři kritických aspektů života země a dovoluje identifikovat nejvýznačnější výzvy, od jejichž zvládnutí bude odviset úspěch, či naopak nezdar, zvolené strategie dalšího rozvoje. Zvláštní pozornost věnuje otázkám využití energetického potenciálu země, zejména snahám o proniknutí turkmenského plynu na světové trhy, a hledání místa neutrálního Turkmenistánu na mezinárodní scéně prostřednictvím rozboru vztahů s nejvýznamnějšími vnějšími aktéry a jeho sousedy.

Hlavní zjištění práce shrnuje separátní závěr.

Na téměř 250 stranách textu rýsuje Sebastien Peyrouse obraz Turkmenistánu jako země, jejíž vývoj po roce 1991 se co do většiny parametrů jednoduše vymyká z toho, co je mezi zeměmi postsovětské Střední Asie, s nimiž ještě na prahu nezávislosti sdílel společné výchozí podmínky, i za hranicemi regionu považováno za běžné. Prezentuje Turkmenistán jako extrémní případ autokratického modelu státu, setrvávajícího – navzdory všem faktorům, které jej předurčují k integraci do světového systému (malá populace, ohromné zásoby surovinového bohatství, po nichž je ve světě poptávka, exponovaná geopolitická poloha) – v hluboké mezinárodní izolaci, jež není výsledkem tolik geografických daností jako vědomého a promyšleného rozhodnutí vládnoucích špiček. Ukazuje, nakolik je za daných podmínek obtížné liberalizovat poměry, aniž by to ve výsledku rozrušilo samotnou podstatu mocenského systému ve smyslu nahodání nepsaného sociálního kontraktu a delegitimace elit. Míru akceptace vládnoucího režimu v uzavřených společnostech tohoto typu, pokračuje Peyrouse, lze jen velice těžko odhadnout. Přesto výzvy, jimž Turkmenistán čelí, jsou enormní: pošlapávání lidských práv a absence občanských svobod, chudoba, masivní korupce, efektivní nemožnost osobní realizace jednotlivce co do přístupu ke vzdělání či profesního růstu, ztráta životních perspektiv širokých vrstev populace. Patrně nejvážnější hrozbou do budoucna, argumentuje dále, zůstává destrukce lidského kapitálu, jež na

dlouhou perspektivu brání Turkmenistán naplno užívat benefitů plynoucích z eventuálního otevření země vnějšímu světu, pro případ že by k moci jednou přišly kompetentnější elity, které by měly o nastoupení podobné cesty zájem.

Peyrousov *Turkmenistán* představuje vysoce informativní, pronikavou, analyticky výtěžnou sondu do života jedné z nejuzavřenějších, a tedy i nejméně probádaných zemí současného světa. Jakkoli mají autorovy závěry, s ohledem na nezavršenost studovaných procesů, nutně jen podmíněný charakter a mohou být v průběhu další doby ještě korigovány, jedná se o daleko nejlepší souhrnnou práci k postsovětskému Turkmenistán k dispozici na knižním trhu. Recenzovanou publikaci tak ocení všichni zájemci o aktuální středoasijské dění, jak z řad specialistů, tak i – díky přístupnému stylu – z řad širší čtenářské obce.

Jan Šír

Daniel Yergin, **The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World**. London: Penguin Books, 2012, 820 s. ISBN 978-0-241-95777-6

Kniha *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World* je dílem Daniela Yergina, spoluzakladatele a aktuálního předsedy Cambridge Energy Research Associates, společnosti poskytující poradenství vládním i soukromým subjektům především v oblasti energetiky. Yergin se proslavil jako autor knihy *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*, za kterou v roce 1992 obdržel Pulitzerovu cenu. Ve své nové knize Yergin podtrhuje význam energií v dnešním světě a tvrdí, že energetika a s ní spojené otázky, jako jsou environmentální dopady či energetická bezpečnost, se stanou zásadními tématy definujícími naši budoucnost.

Autor knihy si pokládá tři základní otázky obecnějšího charakteru, na něž na úctyhodných 820 stranách knihy hledá odpověď. Za prvé se věnuje problematice zásob energie a ptá se, zda energetické rezervy budou dostatečné pro naplnění potřeb stále rostoucí světové populace. Yergin se zabývá i pozitivními a negativními důsledky tohoto trendu. Za druhé autor analyzuje problematiku energetické bezpečnosti a hledá odpověď na otázku, jakým způsobem by mělo být energetické bezpečnosti dosaženo. Za třetí Yergin rozebírá propojenost energetiky a životního prostředí a diskutuje vliv snah o ochranu životního prostředí na energetiku a také to, jaké dopady mají různé způsoby a technologie získávání energie na životní prostředí.

Úvod autor otvírá rozbořem dvou nedávných událostí – tsunami v Japonsku a následného výbuchu v jaderné elektrárně Fukušima I a začátku revolucí v arabském světě. Pomocí těchto příkladů ilustruje, jak události různého charakteru mohou mít zásadní vliv na světový vývoj v oblasti energetiky. Dále také představuje strukturu knihy a vysvětluje, jak se jednotlivé kapitoly vztahují ke třem hlavním tématům, kterými se v knize zabývá. V prologu Yergin stručně naznačuje trendy a události následující po válce v Zálivu a skončení studené války, které ovlivnily energetiku ve světě. Upozorňuje především na prohlubující se

globalizaci, zvyšující se podíl obnovitelných zdrojů na energetické produkci a nové technologie, které umožnily získávat suroviny novými způsoby a v nových oblastech.

Hlavním tématem první části knihy je ropa, především soupeření o kontrolu jejích ložisek a z toho vyplývající geopolitické souvislosti. Autor se v této části zaměřuje mimo jiné na Čínu. Ta byla velmi často přehlížena, ale Yergin ji považuje za centrum nově tvořeného světa energetiky. Rovněž rozebírá často diskutovanou otázku ropného vrcholu, tedy zda a kdy budou vyčerpány světové zásoby ropy. Yergin je zastáncem myšlenky, že díky novým technologiím a novým způsobům těžby ropného vrcholu nebude dosaženo. Přestože tzv. nekonvenční ropa často nedosahuje takové kvality jako klasická ropa a její produkce je nákladnější, Yergin ji považuje za adekvátní alternativu, díky které se lidstvo nebude muset s nedostatkem ropy potýkat.

Secke knihy věnovaná energetické bezpečnosti začíná teoretickou diskusí o tom, co by si čtenář vlastně měl pod pojmem energetická bezpečnost představit. Yergin upozorňuje na to, že všeobecně akceptovaná definice neexistuje, a na to, že on bude pracovat s často využívanou definicí energetické bezpečnosti jako zajištění dostatečných dodávek dané suroviny za dostupnou cenu. Pro větší přehlednost by v této části bylo vhodné zmínit i další autory zabývající se daným tématem a reflektovat to, jakým způsobem problematiku energetické bezpečnosti zkoumají, tak aby bylo čtenáři jasné, zda Yergin přichází s nějakým inovativním způsobem pojetí daného problému či zda přejímá argumenty a definice již existující.

Pro ilustraci různých pojetí energetické bezpečnosti využívá příkladu Spojených států amerických. V USA je energetická bezpečnost chápána jako energetická nezávislost. Nicméně někteří kritici tohoto konceptu tvrdí, že nezávislost by neměla být brána doslovně jako soběstačnost, nýbrž jako relativní odolnost vůči vnějším vlivům. Yergin bohužel nepřidává do diskuse svůj vlastní názor, což je obecnějším problémem jeho díla. Snaží se sice problémy nevidět černobíle, důsledně prezentuje různé pohledy na danou věc, svůj pohled však čtenáři často nenabízí. Navíc i koncept energetické nezávislosti Spojených států by neměl být přijímán bez debat, a to kvůli různým negativním důsledkům, které by tento stav mohl přinést, jako je například přílišné zaměření na těžbu a získávání ropy, opominání dalších odvětví ekonomiky či obecné zvyšování cen produkce v důsledku drahé těžby ropy, jež by vedlo ke snížení konkurenceschopnosti americké ekonomiky.

Energetická bezpečnost by proto neměla být viděna pouze jako problém jednotlivých států, ale měla by být považována za záležitost, kterou je třeba zabývat se v širším kontextu. Některé státy se sice nemusí cítit zranitelnými, protože mají dostatečně diverzifikované a zajištěné dodávky surovin, ale díky prohlubující se globalizaci a stále intenzivnějšímu propojení celého světa a globálnímu trhu se jakákoliv nestabilita, byť v jediné zemi vyvážející ropu, může proměnit v problém celosvětového rozsahu, jehož následkům bude muset čelit úplně každý.

Yergin též diskutuje možné problémy spojené s relativně novým fenoménem kybernetické bezpečnosti a útoků v kybernetickém prostoru. Přestože v předcházející části propojenost celého systému dodávek a energetické infrastruktury nezdůraznil, zde ji považuje za

naprosto zásadní, protože díky ní energetika představuje pro případný kybernetický útok snadný cíl. Doporučuje proto, aby byly i nadále identifikovány a odstraňovány slabé body celého systému, čímž by se snížily škody napáchané potenciálním útokem.

Yergin se v souvislosti s ropou zabývá podrobněji i oblastí Středního Východu a Perského zálivu, protože země tohoto regionu se podílejí na více než čtvrtině světové produkce ropy. Stabilní vývoz ropy z těchto zemí je velmi důležitý téměř pro všechny ropu importující státy, a proto se autor zabývá různými typy hrozeb přítomných v této oblasti, které by mohly vést k ohrožení energetické bezpečnosti. Podle Yergina mezi hlavní ohrožení patří terorismus, společenská nestabilita v těchto zemích a především Írán, jeho jaderný program a touha stát se regionálním hegemonem.

Autor obecně v celé knize věnuje velký prostor historickému pozadí a souvislostem, v této kapitole se konkrétně jedná o vývoj vztahů mezi Spojenými státy a Íránem, což by se čtenáři mohlo zdát jako zbytečné a nesouvisející s hlavními tématy knihy. Yergin však dokáže umně využívat fakta z úvodních popisných částí pro podporu svých tvrzení a k vyvození závěrů, které díky řadě podpůrných argumentů vyznívají přesvědčivě. Kromě shrnutí klíčových událostí minulých a současných Yergin diskutuje také možné scénáře budoucího vývoje a snaží se přijít s doporučeními a radami, jak si s hrozbami v regionu Perského zálivu poradit. Jeho doporučení však vyznívají příliš vágně a v případě Íránu nenabízejí nic inovativního – Yergin doporučuje kombinaci různých přístupů využívaných již dnes v podobě sankcí, částečné izolace, pobídek a návrhů k jednání. Přestože téma americko-íránských vztahů ani zdaleka není hlavním tématem knihy, když už se autor snaží nabídnout doporučení jak k Íránu přistupovat, měl by to provést detailněji a navrhnout konkrétní kroky.

Největší přínos této kapitoly spočívá v analýze sociální nestability jako faktoru, který zásadně ovlivňuje energetickou bezpečnost. Přestože je jasné, že kniha byla psána pod vlivem nejistoty spojené s událostmi v arabském světě, Yergin sociální stabilitu považuje za jeden ze základních kamenů světového obchodu s ropou. Tato teze působí inovativním dojmem, a to především ve světle děl, která energetickou bezpečnost považují za záležitost spojenou pouze s geopolitikou a politickým vývojem.

Část knihy věnovanou jednotlivým zdrojům energie autor uzavírá kapitolami o elektřině, ve kterých diskutuje především to, z jakých zdrojů má být získávána. Další velkým tématem Yerginovy knihy je problematika klimatických změn a globálního oteplování. Autor ukazuje, jak se z kuriozity diskutované několika nadšenci stalo jedno z nejožehavějších témat současnosti, které je předmětem debat i na nejvyšší úrovni. Přes klimatické změny se pak Yergin dostává k další části, věnované obnovitelným zdrojům energie. Za nejdůležitější zdroj energie budoucnosti však autor nepovažuje žádný z dříve uvedených, nýbrž efektivitu, inovaci a šetření zdrojů. Právě tyto faktory dle jeho názoru mohou v budoucnu výrazně přispět k energetické stabilitě.

V závěru Yergin předkládá shrnutí svých hlavních myšlenek a témat, kterými se v knize zabývá. Jeho závěrům by mohl být věnován větší prostor, protože čtenář v této části nenalézá odpovědi na otázky položené v úvodu, což je částečně pochopitelné vzhledem k obecnosti těchto otázek, komplexnosti odpovědí na ně a celkovému rozsahu knihy. Yergin

znovu zdůrazňuje, že jeho předpovědi týkající se budoucího vývoje jsou založeny na předpokladech, že rostoucí trend spotřeby energie bude pokračovat a že technologický vývoj bude jedním ze zásadních faktorů ovlivňujících energetickou bezpečnost. Zároveň podtrhuje důležitost lidské kreativity, kterou považuje za nejdůležitější „surovinu“ kvůli tomu, že podporuje inovaci a technologický pokrok.

Daniel Yergin napsal velmi čtivou knihu, ve které se snaží komplexně pokrýt velmi aktuální problematiku energetických zdrojů a energetické bezpečnosti a diskutuje budoucnost energetiky a její vliv na životní prostředí. Různorodost témat pokrytých v této knize pouze dokazuje to, jak důležitým a problematickým tématem budoucnost energetiky je. Yerginovy argumenty jsou přesvědčivé a podpořené dostatečným množstvím faktů. Autor se často snaží zachovat neutrální přístup a prezentuje různé pohledy na daná témata. Velmi často však čtenáře ochudí o svou vlastní perspektivu. Odpovědi na některé autorem položené otázky tak zůstávají pouze naznačeny a záleží na čtenáři, jak se k nim postaví. Rozsah knihy by se mohl zdát přehnaný a odradit zájemce od čtení, jedná se však o velmi dobře napsanou publikaci, ve které se autor i s na první pohled obtížnými tématy vypořádává zajímavě a čtivě.

Pavel Šára